

Η Αντίσταση της Πολιτοφυλακής - Οι Ζαπατίστας - Μια ματιά στην ιστορία τους

Του Raul Romero (Μετάφραση: Κρυσταλένια Αμπρέου Τσιτσιρίκου)

«Στην Επιτροπή συζητούσαμε όλο το απόγευμα. Αναζητούσαμε τη λέξη για να μπορέσει να πει η γλώσσα ΠΑΡΑΔΙΝΟΜΑΙ, αλλά δεν τη βρήκαμε. Δεν έχει ανάλογη μετάφραση στη διάλεκτο Tzotzil ή στην Tzeltal. Κανείς δε θυμάται πια ότι η λέξη υπάρχει στη διάλεκτο Tojolabal ή στην Chol.» «Η λέξη ΠΑΡΑΔΙΝΟΜΑΙ δεν υφίσταται στην πραγματική γλώσσα», του Υποδιοικητή Marcos

Μέρος 2ο: Η Αντίσταση της Πολιτοφυλακής

«Το Μεξικό είναι πολλά Μεξικό ταυτόχρονα», λέει μια παροιμία, και – ως είθισται – η συμβατική σοφία συνοψίζει σε λακωνικές φράσεις όσα ακαδημαϊκοί κι ερευνητές εκφράζουν σε εκατοντάδες σελίδες. «Το Μεξικό είναι πολλά Μεξικό ταυτόχρονα», όχι μόνο λόγω της ετερογένειας της χώρας, αλλά επίσης, και κυρίως, λόγω της ποικιλίας των λαών που κατοίκησαν και κατοικούν ακόμα το έδαφός του.

Η πολιτεία του Chiapas είναι ένα παράδειγμα αυτής της γεωγραφικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει το σύνολο της χώρας. Η ιστορία της συμπυκνώνει την ιστορία πολλών λαών του Μεξικού, καθώς και της Λατινικής Αμερικής: η ιστορία των λαών που κατακτήθηκαν βίαια και η ιστορία των ανθρώπων που αντιστάθηκαν και οι οποίοι σήμερα, περισσότερα από πεντακόσια χρόνια αργότερα, εξακολουθούν να αντιστέκονται, διατηρώντας πολλές από τις παραδόσεις τους.

Σε γενικές γραμμές, η αντίσταση ως συλλογική κοινωνική δράση δίνεται από αυτόχθονες ομάδες ως απάντηση στην εισβολή (ή στις επιχειρήσεις εισβολής) στο έδαφος που κατοικούν. Κατ' αυτή την έννοια, η αντίσταση μοιάζει περισσότερο με αντίδραση, παρά με δράση, μια πράξη εδαφικής και πολιτιστικής αυτοάμυνας από αυτόχθονες ομάδες έναντι μιας επίθεσης από ξένες δυνάμεις. Οι πράξεις αντίστασης μπορεί να είναι είτε ενεργητικές είτε παθητικές, βίαιες ή μη βίαιες, ένοπλες ή άοπλες, και σχεδόν κάθε φορά η ομάδα ή οι ομάδες που τις ασκούν είναι σε μειονεκτική θέση, το οποίο σημαίνει ότι ο συσχετισμός των δυνάμεων - αριθμητικά ή λειτουργικά - είναι δυσμενής για τις ομάδες αυτές

Σε μια προσπάθεια να κατηγοριοποιήσει τις διάφορες μορφές αντίστασης που έχει μελετήσει, ο James Scott σημειώνει ότι υπάρχουν μορφές αντίστασης δημοσίως δεδηλωμένες και μορφές αντίστασης οι οποίες είναι συγκαλυμμένες, χαμηλών τόνων, αδήλωτες: οι πρώτες επιδιώκουν την προσοχή (απεργίες, μποϊκοτάζ, εξεγέρσεις, υπομνήματα), ενώ οι τελευταίες παραμένουν στον τομέα της λεγόμενης υπο-πολιτικής (μη ορατές, ενδόμυχες, συμβολικές). Ενώ η κρυφή μορφή αντίστασης δεν είναι ορατή με γυμνό μάτι, αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η μορφή «παρέχει μεγάλο μέρος του πολιτιστικού και διαρθρωτικού θεμελίου της πλέον ορατής πολιτικής δράσης», δηλαδή, της δημόσιας μορφής αντίστασης.

Όταν οι Ισπανοί κατακτητές έφτασαν στην επικράτεια που σήμερα γνωρίζουμε ως Chiapas, συνάντησαν πολιτισμούς ιδιαίτερα προηγμένους στον πολιτικό, οικονομικό, αρχιτεκτονικό και στρατιωτικό τομέα, και αυτές είναι ορισμένες μόνο από τις γνωστικές πτυχές που είχαν

αναπτύξει. Η περιοχή είχε κατοικηθεί από μια ομάδα εθνών που η σχέση τους διέπονταν από αλληλεγγύη, συμμετοχική και συμπληρωματική, αλλά και από συγκρούσεις.

Εκείνη την εποχή, αφηγείται ο Antonio García de León, ήταν ο πολιτισμός του «Chiapa» ή «Chiapas» ο οποίος διατηρούσε τον έλεγχο της επικράτειας, σε μεγάλο βαθμό χάρη στη στρατιωτική δύναμη που είχε αναπτύξει. Όπως και σε άλλα μέρη της Αμερικής, ορισμένοι γηγενείς πληθυσμοί είδαν τους κατακτητές ως συμμάχους με τους οποίους θα αντιμετώπιζαν τον κυρίαρχο πληθυσμό. Έτσι συνέβη λοιπόν και με τους Zinacantecos, οι οποίοι αποφάσισαν να στηρίξουν τους κατακτητές στη μάχη κατά του Chiapa. Ο πόλεμος για την κατάκτηση της περιοχής ξεκίνησε το 1524 και η αντίσταση των ιθαγενών καθυστέρησε την κατάληψη της πόλης για τέσσερα χρόνια. Μόλις το 1528 μπόρεσαν τα στρατεύματα, με επικεφαλής τον Diego de Mazariegos, να εγκατασταθούν στην περιοχή.

Σταδιακά, οι κατακτητές άρχισαν να νικούν τους διάφορους αυτόχθονες πληθυσμούς με στρατιωτική βία. Κάποιοι αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα βουνά. Στην πραγματικότητα αυτοί όμως συνέχισαν να αντιστέκονται με τις συγκαλυμμένες, χαμηλών τόνων, αδήλωτες μεθόδους που αναφέρει ο Scott, καθώς συνέχισαν να αναπαράγουν την ιστορία, τη μνήμη και τη γλώσσα τους, και ακόμη, υιοθέτησαν και ορισμένες μορφές του καθολικισμού, τις οποίες επανερμήνευσαν και οικειοποιήθηκαν με γνώμονα τη δική τους κοσμοαντίληψη.

Ο πόλεμος συνεχίστηκε εν μέρει λόγω του διχασμού μεταξύ των Ισπανών και της επιμονής των αυτοχθόνων πληθυσμών, αλλά κυρίως λόγω της σκληρής μεταχείρισης, του ασφυκτικού φορολογικού συστήματος - το οποίο ενσωματώθηκε στη νομοθεσία της Νέας Ισπανίας - και της πολεμικής παράδοσης των πληθυσμών των Maya. Η αντίσταση σε πολλές περιπτώσεις προσέλαβε τη δημόσια δηλωμένη μορφή της, κι έτσι προέκυψαν οι πρώτες εξεγέρσεις.

Η εξέγερση, όπως περιγράφεται παραπάνω, ταυτίζεται με τη δημόσια μορφή αντίστασης. Εξεγέρσεις προκύπτουν συχνά όταν οι υποβαλλόμενες τάξεις εκτίθενται σε υπερβολική κακομεταχείριση από τις κυρίαρχες τάξεις ή ομάδες και περιλαμβάνει ανυπακοή, εναντίωση ή / και απόρριψη της εξουσίας. Είναι επίσης ένα ανοικτό ζήτημα αυτό της νομιμότητας της εξουσίας όταν ασκεί ακραίες μορφές ελέγχου ή καταπίεσης, και παρότι μπορεί να είναι ειρηνική ή ένοπλη, βίαιη ή μη βίαιη, η εξέγερση είναι πάντα μια πράξη αντιπαράθεσης. Οι εξεγέρσεις χαρακτηρίζονται από το ότι είναι διαδικασίες που περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και είναι περίπου αυθόρμητες δράσεις. Ενώ, ως προς την καταγωγή τους, οι εξεγέρσεις έχουν ιστορικά μια έλλειψη εναλλακτικού – θα λέγαμε - σχεδίου, είναι επίσης αλήθεια ότι πολλές - στο στάδιο της ωρίμανσής τους - έχουν γεννήσει επαναστατικές διαδικασίες.

Από τις διάφορες εξεγέρσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της αποίκησης του Chiapas, πολλοί ιστορικοί ξεχωρίζουν αυτή του πληθυσμού των Tzeltal, το 1712, τόσο ώστε την πολιτεία του Chiapas να την αποκαλούν «Δημοκρατία του Cancuc» ή «Δημοκρατία των Tzeltal». Ας σταθούμε λίγο σε αυτά τα γεγονότα.

Η ακανθώδης σχέση μεταξύ των αυτοχθόνων και των εποίκων διένυε μια νέα κρίση το 1711, εξαιτίας - ουσιαστικά - της δίωξης από την καθολική εκκλησία των ντόπιων που ισχυρίζονταν ότι είχαν γίνει μάρτυρες Θεοφανείων. Το πρώτο γεγονός έλαβε χώρα στην κοινότητα της Santa María του πληθυσμού των Tzotzil, όπου μία «παρθένος με χαρακτηριστικά ιθαγενούς» αποκαλύφθηκε σε ένα κομμάτι από σκαλιστό ξύλο στους Tzotziles Dominica López και Juan Gómez. Η οπτασία δημιούργησε αναταραχή μεταξύ των

γειτονικών κοινοτήτων, η οποία είναι και ο λόγος που η Ιερά Εξέταση κατέσχεσε την εικόνα.

Μήνες αργότερα, κι ενώ οι κοινότητες εξακολουθούσαν να σχολιάζουν την «εμφάνιση της παρθένου», οι καθολικοί άγιοι San Sebastián και San Pedro έκαναν την εμφάνισή τους στο χωριό του San Pedro Chenalhó. Αυτό οδήγησε στην ιδέα ότι «το τέλος του κόσμου πλησιάζει», το οποίο άγγιξε τη συλλογική συνείδηση του πληθυσμού της περιοχής.

Επιπλέον, το ασφυκτικό φορολογικό σύστημα της εξουσίας, και οι τεράστιες προμήθειες που χρεώνονταν από τον επίσκοπο Juan Bautista Álvarez του Toledo, τροφοδότησε την κοινωνική δυσαρέσκεια, που οδήγησε χιλιάδες Ινδιάνους σε μια εξέγερση εναντίον των αρχών της Νέας Ισπανίας. Εκείνον τον καιρό, η εικόνα της παρθένου εμφανίστηκε ξανά, αυτή τη φορά στη María de la Candelaria, μια ιθαγενή του πληθυσμού των Tzeltal από την κοινότητα της Cancuc. Αυτό ερμηνεύτηκε από τους αντάρτες ως ένα νέο μήνυμα. Οι αντάρτες αναγνώρισαν στο πρόσωπο της María Candelaria «ένα μέσο για να επικοινωνούν με την παρθένο» και για να την προστατεύσουν σχημάτισαν τον αποκαλούμενο στρατό «στρατιώτες του παρθένου», ο οποίος συσπειρώσε 32 κοινότητες των πληθυσμών Tzeltal, Tzotzil και Chol κι άγγιξε συνολικά τον αριθμό των τριών χιλιάδων πολιτοφυλάκων στους κόλπους του.

Οι «στρατιώτες του παρθένου» στρατολογούσαν υποστηρικτές μέσα από την πρακτική των ημι-παράνομων σχέτων, δείχνοντας έτσι ότι οι αυτόχθονες λαοί είχαν διατηρήσει τις οργανωτικές τους δομές και είχαν επίσης διατηρήσει ένα βαθμό ανεξαρτησίας από το (Ισπανικό) Στέμμα.

Η εξέγερση των γηγενών πληθυσμών ενισχύθηκε και πάλι, όταν ο Sebastián Gómez de la Gloria, ένας Ινδιάνος του πληθυσμού των Tzotzil, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι είχε ταξιδέψει στον ουρανό και μίλησε στο «Θεό Πατέρα», άρχισε να επενδύει στον αγώνα παρέχοντας Ινδιάνους ιερείς, να διανέμει δυνάμεις και να ευλογεί τον στρατό των ανταρτών. Σταδιακά, οι κοινότητες άρχισαν να αγνοούν κάθε εξουσία που δεν προερχόταν από την κοινότητα της Cancuc, και οι Ισπανοί ιερείς και οι θρησκευτικές προσωπικότητες άρχισαν να διώκονται και να εκτελούνται. Οι αντάρτες διόρισαν τις δικές τους αρχές και πολλά χωριά μετονομάστηκαν.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των εθνοτήτων, που τροφοδοτούνταν από τους Ισπανούς, η από κοινού επιλογή των ηγετών και η βίαιη επίθεση του στρατού της Νέας Ισπανίας έθεσε τέρμα στη «Δημοκρατία της Cancuc», αλλά μόλις το 1727 συνέλαβαν τους αυτοργούς της εξέγερσης και τα παιδιά τους, έτσι ώστε «να μην αφήσουν τους σπόρους της εξέγερσης έρμαιο της ελευθερίας.» Οι άποικοι ανέλαβαν να κρατήσουν την ήττα ζωντανή στη μνήμη των εξεγερμένων. Ένα παράδειγμα είναι ο Pedro de Zavaleta, ο οποίος προκειμένου να εκδικηθεί για τη δολοφονία των Ladinos και των Ισπανών ανέλαβε να κόψει το αυτί όλων εκείνων που έκρινε ως μέλη ή ως συνεργούς στην εξέγερση.

Οι ιθαγενείς επέστρεψαν και πάλι - συνειδητά ή ασυνείδητα - στην κρυφή αντίσταση. Όμως, παρόλο που πραγματοποιήθηκαν δημόσιες διαδηλώσεις σε περισσότερες από μία περιπτώσεις, καμία δεν ήταν του μεγέθους της «Δημοκρατίας του Tzeltal».

Κατά τη διάρκεια του δέκατου ένατου και του εικοστού αιώνα, η αντίσταση συνεχίστηκε, άλλοτε στη δημόσια έκφασή της κι άλλοτε στην κρυφή, αλλά η εναντίωση στην κυρίαρχη τάξη ήταν πάντα έκδηλη. Είναι αλήθεια ότι οι Ινδιάνοι της περιοχής, όπως κι εκείνοι σε

ολόκληρο το εύρος της ηπείρου της Αμερικής, βίωσαν μια εξόντωση που αφάνισε το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τους, γεγονός που οδήγησε τον Tzvetan Todorov να αποκαλέσει την κατάκτηση της Αμερικής «τη μεγαλύτερη γενοκτονία στην ιστορία της ανθρωπότητας». Αλλά ακόμη και τότε, είτε με το να ενταχθούν στις τάξεις του Στρατού της Ανεξαρτησίας είτε με την ενίσχυση του Απελευθερωτικού Στρατού του Νότου υπό την ηγεσία του Emiliano Zapata κατά τη διάρκεια της επανάστασης, οι πληθυσμοί των Ινδιάνων του Chiapas ενεργά συμμετείχαν στην οικοδόμηση του μεξικανικού έθνους. Μυθικές μορφές, όπως ο Juan López ή εξεγέρσεις όπως αυτή που έλαβε χώρα στο Yucatan το 1847, τροφοδότησαν τόσο τη μνήμη όσο και τις πρακτικές των ανταρτών.

Κάποιες αντιστάσεις περιλαμβάνουν τη δόμηση νέων μορφών κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, όπως συνέβη στην περίπτωση των πληθυσμών των Maya: προσλαμβάνοντας κάποιες εκφάνσεις τόσο από τον καθολικισμό όσο και την αποικιακή πολιτική οργάνωση. Αλλά και τη δημιουργία νέων μορφών αυτοσυντήρησης, όπως οι εθνότητες του Chiapas, που επέζησαν από την κατάκτηση και τον αποικισμό. Στην ανεξάρτητη πλευρά του Μεξικού αντιμετώπισαν την εκμετάλλευση και την περιθωριοποίηση από τις νέες προσωπικότητες που ήρθαν στην εξουσία, όπως για παράδειγμα, εκείνων των «Φωτισμένων της Cancuc» ή της «Οικογένειας των Chiapas», σαφείς αποδείξεις της εσωτερικής αποικιοκρατίας.

Ο μακροχρόνιος πόλεμος της αποικιοκρατίας που αντιμετωπίζουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί της Λατινικής Αμερικής, ιδίως εκείνων του Chiapas, απέτυχε να τους απομακρύνει από την ταυτότητά τους. Οι πολιτικές εξόντωσης, κοινωνικής κάθαρσης κι εθνοκτονίας, κατέληξαν, ως ένα «ανεπιθύμητο αποτέλεσμα του πολέμου», στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της συλλογικής συνείδησης του πληθυσμού των Ινδιάνων. Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πόλεμος της κατάκτησης, η αποικιοκρατία και η νεο-αποικιοκρατία απέτυχε σε πολιτιστικό και ιδεολογικό επίπεδο. Απέτυχε να επιβάλει το δυτικό ορθολογισμό ως το μόνο τρόπο σκέψης και την καθολική θρησκεία ως τη μόνη μορφή πνευματικής έκφρασης. Η αντίσταση των πολιτοφυλακών εμφανίζεται ξανά στον EZLN. Όπως ο González Casanova το περιγράφει:

Οι Maya ξεχωρίζουν μεταξύ των λαών που έχουν αντισταθεί περισσότερο στην κατάκτηση. Στο Yucatan και στη Γουατεμάλα, δεν υποτάχθηκαν μέχρι το 1703, και σύντομα επαναστάτησαν και πάλι. Στο Chiapas οργάνωσαν μια σημαντική εξέγερση το 1712. Η Chilam Balam λέει «στη συνέχεια ήρθε το μυστικό υπόμνημα, το υπόμνημα με οργή, το υπόμνημα με τη βία, το υπόμνημα χωρίς έλεος». Και οι ίδιοι αυτοί άνθρωποι επέστρεψαν στην εξέγερση και πάλι την 1η Ιανουαρίου του 1994.

Η μακρά παράδοση της αντίστασης και της εξέγερσης των ιθαγενών λαών συνυφασμένη με τη σκέψη και την πρακτική του Μαρξιστικού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου, προκάλεσε τη γέννηση του EZLN. Ωστόσο, αξίζει επίσης να επισημανθεί το έργο που είχε ήδη γίνει στην περιοχή, το οποίο είχε διεξάγει ένα ρεύμα της Καθολικής Εκκλησίας, υπό την ηγεσία του Επισκόπου Samuel Ruiz García. Στο επόμενο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε σε αυτό ζήτημα.

Πηγή: Subversiones.org